

6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KARİKATÜR KULLANIMININ YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİNE ETKİSİ*

The Effect of Using Cartoon in 6th Grade Social Studies Course on Creative Thinking Skills

Döndü BARUT**

Bülent AKBABA***

Öz

Bu çalışmanın amacı 6.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine etkisini belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın uygulamaları 2014-2015 eğitim-öğretim yılı ikinci döneminde Yozgat ili Fatma Temel Turhan Ortaokulu 6.sınıf öğrencilerinden C şubesinde öğrenim gören 27 öğrenci ile yapılmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen 2 bölüm 9 açık uçlu sorudan oluşan ‘‘Karikatür Çalışma Kâğıdı’’ ile öğrencilere çizdirilen karikatürler ve öğrencilerle yapılan görüşmeler ile toplanmıştır. Karikatür çalışma kâğıdının hazırlanmasında uzman görüşlerine başvurulmuştur. Nitel verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine katkı sağladığı görülmüştür. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha yaratıcı fikirler ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Dersi, Karikatür, Yaratıcı Düşünme, Beceri.

Abstract

This study aims to specify the effect of using cartoon in 6th grade social studies course on the students’ creative thinking skills. Qualitative research model is used in this study. The implementation of the study was carried out with 27 students in class C of 6th grade at Fatma Temel Turhan Secondary School in Yozgat during the 2014-2015 school year. The data of the study was collected through ‘‘Cartoon Worksheet’’ prepared by the researchers as 2 sections with 9 questions in total as well as cartoon drawn by and interviews carried out with the students. During the preparation of cartoon worksheet, the researchers consulted specialists for their opinions. Qualitative data went through descriptive and content analyses. At the end of the study, it was concluded that using cartoon in social studies course improves the creative thinking skills of students. Female students had more creative ideas than male students.

Key Words: Social Studies Lesson, Cartoon, Creative Thinking, Skill.

* Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı ‘‘6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Yaratıcı Düşünmeye Etkisi’’ adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

** Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Mezunu, hasretbarut@gmail.com

*** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, akbaba@gazi.edu.tr

1. GİRİŞ

Yaratıcılık yeni bir düşünce, ürünü ortaya koymak, yapılmayanı yapmak, söylenmeyeni söylemektir (Taşpınar, 2007:201). Yaratıcı düşünme ise araştırmacı, buluş gücü olan, yenilikler peşinde koşan, sorunlara yeni çözüm önerileri geliştirebilen ve özgün düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlayan bir düşünce biçimi olarak tanımlanabilir. Teknolojinin her geçen gün daha da önem kazandığı bu dönemde üretici bireyler olmak gereklidir. Bunun için insanlar düşünme, hayal kurma ve düşlerinin peşinden koşabilme yetisini iyi kullanabilmelidir. İnsanlar bu dünyada olumlu bir şeyler yapabilmek ve başarıya ulaşabilmek için bu yetilerinin farkına varmalı ve yaratıcılığın önemini kavramalıdır. Bireyler her şeyden önce küçük yaşlardan itibaren yaratıcı bir şekilde yetiştirilmelidir. Bunun sağlanabilmesi için okullara büyük iş düşmektedir. Okul öncesi dönemde çocukların hayal güçleri ve yaratıcılıklarının gelişimine dair ümit verici uygulamalar gözlense de bu süreç eğitimin üst basamaklarına tırmandıkça negatif bir seyir izlemektedir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2004 yılında geliştirdiği Sosyal Bilgiler Öğretimi Programında öğrencilerin kazanımlarla birlikte, beceri ve değerleri de edinmesini temel almıştır. Sosyal Bilgiler Öğretimi Programlarında öğrencilere kazandırılmaya çalışılan temel becerilerden bir tanesi yaratıcı düşünmedir.

Yaratıcı düşünme hayatın her anında ve her yerindedir. Sosyal Bilgiler dersinin hayatın içinden bir kesit olması düşünüldüğünde bu derste öğrencilere yaratıcı düşünmenin öğretilmesinin gerekliliği doğrudan ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmelerinde materyal kullanımı çok önemli avantajlar sağlamaktadır. Görsel materyallerin kullanımı öğrencilerin hayal dünyalarını zenginleştirmekte, yeni fikirler üretmelerine kaynaklık etmekte, problem çözme davranışlarına da destek olmaktadır. Öğretmenler derslerinde görsel materyallere çokça yer vererek öğrencilerin düşünmelerini, araştırmalarını ve sorgulamalarını sağlamalıdır.

Toplumu ve toplum içerisindeki her şeyi ele alan sosyal bilgiler dersinde görsel materyallerin yerini alması kaçınılmazdır. Resim, fotoğraf, karikatür, minyatür, gravür, gazete gibi görsel materyalleri kullanmak öğrenme-öğretme sürecini daha zengin ve nitelikli bir hâle getirecektir (Akbaba, 2012:287). Bu görsel materyallerden biri olan karikatürü Türk Dil Kurumu (TDK, 2011:1332) “insan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde belirten, düşündürücü ve güldürücü resim” olarak tanımlamaktadır. Karikatürün toplum içerisindeki olayları aktarırken kendine göre bir yöntemi vardır. Karikatür en soyut kavramları bile somutlaştırarak verilmek istenen mesajı kolay bir şekilde öğrencilerin anlamasına yardımcı

olur. Karikatür öğrencilerin sıradan, sıkıcı ve zor buldukları konuları eğlenceli bir şekilde öğretebilir. Ayrıca karikatür öğrencilerin konu üzerinde sorgulama yapmalarını, konunun değişik boyutlarını kavrayabilmelerini ve sonuçlar çıkarabilmelerini de sağlayabilir. Böylece karikatür, ezberciliği ortadan kaldırır. Karikatüre bakan her bireyin o karikatürde görebileceği farklı bir durum, bunun sonucunda açıklayabileceği farklı bir düşünce oluşabilir (Akbaba, 2012:296).

Sosyal Bilgiler öğretiminde karikatür kullanımı ile ilgili yarı deneysel çalışmaların Oruç (2006); Özşahin (2009); Köseoğlu (2009); Seçgin, Yalvaç ve Çetin (2010); Ersoy (2010); Akengin ve İbrahimoglu (2010); Palaz (2010); Ersoy ve Türkan (2010); Yüksel ve Adıgüzel (2012); Sidekli, Er, Yavaşer ve Aydın (2014) yanı sıra yaratıcılıkla ilgili çalışmalar da Emir (2001); Akbulut (2004); Erdoğan (2006); Erdoğan ve Yiğit (2008); Kuyubaşıcıoğlu (2009); Özerbaş (2011); Çelik (2015) görsel materyallerin bu becerilerin gelişimine sağladığı katkıyı ortaya koymaktadır.

1.1. Problem Cümlesi

Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine etkisi nedir?

1.2. Alt Problemler

1. Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerileri açısından ön test ve son test cevapları arasında farklılık var mıdır?
2. Öğrencilerin karikatürler aracılığıyla yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39).

2.1. Çalışma Grubu

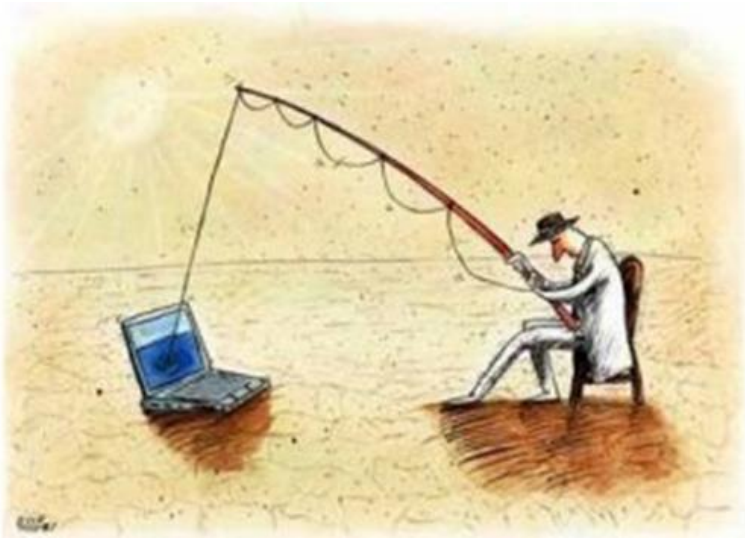
Bu araştırmanın çalışma grubunu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Yozgat ilinde Fatma Temel Turhan Ortaokuluna devam eden 6/C sınıfı öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmaya 13 kız 14 erkek öğrenci katılmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca öğrencilerin araştırmaya gönüllü olup olmadıkları sorulmuş ve öğrenciler gönüllü olarak araştırmaya katılmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler çalışma kâğıdı ve karikatürlerden oluşan dokümanlardan, görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilmiştir.

Karikatür Çalışma Kâğıdı: Araştırmacılar tarafından öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini belirleyebilmek için karikatür çalışma kâğıdı hazırlanmıştır. Bu çalışma kâğıdıyla, öğrencilerin karikatürlere verdikleri yanıtlar doğrultusunda ne kadar yaratıcı çözümler üretebildikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Öğrenciler karikatür çalışma kâğıdıyla uygulama öncesi ve uygulama sonrasında çalışmışlardır.

Çalışma kâğıdında ‘‘Karikatürü Tanıyalım’’ başlığı altında 3 açık uçlu soru, karikatür ile öğrencilerin yaratıcı düşünme becerisini belirleyebilmeyi amaçlayan 6 açık uçlu soru yer almıştır. Soruların hazırlanmasında kapsam geçerliğini sağlayabilmek amacıyla sosyal bilgiler öğretimi, görsel sanatlar öğretimi ve nitel veri analizi konusunda uzman öğretim üyelerinden uzman görüşü alınmıştır. Çalışma kâğıdında kullanılan karikatür aşağıda yer almaktadır.

Karikatür çalışma kâğıdı testinde soruların dağılımı şu şekildedir:

1. Karikatürü tanıma: 3 soru
 - Karikatürde neler görüyorsunuz?
 - Karikatürdeki adam ne yapıyor?
 - Karikatürde bilgisayar ne olarak kullanılıyor?
2. Kavramlar: 1 soru
 - Karikatürdeki semboller nelerdir? Neyi ifade etmektedir?
3. Sorun: 1 soru
 - Sizce karikatürün başlığı ne olabilir?
4. Amaç: 1 soru
 - Karikaturist bu karikatürü çizmekle neyi amaçlamıştır?
5. Varsayım: 1 soru
 - Bu karikatürü çizenin sizce haklılık payı var mı? Neden?
6. Sonuç: 1 soru
 - Karikatürün bize anlatmak istediği düşüncelerin ne gibi sonuçları olabilir?
7. Etki: 1 soru
 - Bu karikatürün devamı niteliğinde bir karikatür daha çizilse nasıl bir karikatür çizerdiniz?

Uygulama öncesi farklı okullardaki 6 tane 6. sınıf öğrencisine çalışma kâğıdı uygulanmış ve soruların öğrencilerin seviyesine uygunluğu tespit edilmiştir. Uygulama öncesi ve sonrasında öğrencilere uygulanan çalışma kâğıtlarındaki öğrenci cevapları araştırmacılar tarafından okunmuş ve temalar oluşturularak analiz edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği için öğrenci cevapları üçüncü bir araştırmacı tarafından okunmuş ve analiz kısmında ortak kavramlara yer verilmiştir.

Uygulama 2014-2015 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi “Elektronik Yüzyıl” ünitesindeki üç kazanım üzerinde yapılmıştır. Bu ünitenin konu ile ilgili kazanımları şunlardır:

1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.

2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin yaratıcı fikirler ileri sürer.
3. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.

Uygulamalar 16 ders saati içinde birinci araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesi öğrenciler karikatür hakkında bilgilendirilmiştir. Uygulama sürecinde karikatürlerden oluşan Powerpoint sunusuna yer verilmiştir. Karikatürler daha önce çizilmiş olan karikatürler arasından ders kazanımlarına uygun olacak şekilde araştırmacılar tarafından seçilmiştir. Powerpoint sunusunda 7 karikatür kullanılmıştır. Yine uygulama esnasında karikatürlerle altı şapkalı düşünme tekniği ve beyin fırtınası tekniği etkinliklerine yer verilmiş olup altı şapkalı düşünme etkinliğinde 4 karikatür, beyin fırtınası tekniğinde 2 karikatür kullanılmıştır.

Uygulama sonunda öğrencilerin yaratıcılıklarını belirleyebilmek için karikatür çizdirilmiş ve çizdikleri karikatürle ilgili sohbet tarzında görüşmeler yapılmıştır. Gönüllü 7 öğrenci Ö1. Ö2. Ö3. şeklinde kodlanmıştır. Öğrenciler uygulama sürecinde birinci araştırmacı tarafından gözlemlenmiş ve araştırmacının gözlemleri yorumlama kısmında dikkate alınmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Nitel verilerde öğrencilerden elde edilen dokümanların analizinde betimsel ve nitel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Uygulama öncesi ve sonrasında öğrencilere uygulanan çalışma kâğıtlarındaki öğrenci cevapları araştırmacılar tarafından sırasıyla okunmuş ve analiz edilmiştir. Ayrıca araştırmacının güvenilirliği için öğrenci cevapları üçüncü bir araştırmacı tarafından okunmuş ve analiz kısmında ortak kavramlara yer verilmiştir.

Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.224).

İçerik analizi, bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir. İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009, s.269).

Araştırmada öğrencilerin çalışma kâğıtlarındaki verdikleri ön ve son uygulama cevaplarında ne kadar yaratıcı kavramlar kullandıklarını belirlemek için içerik analizi yapılmıştır. Öğrencilerin çizdikleri karikatürler ile öğrencilerle yapılan görüşmeleri yorumlayabilmek için betimsel analiz kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Öğrencilerin Ön-Son Çalışma Kâğıtlarında Karikatür İçin Kullandıkları Kavramların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Öğrencilerin ön-son çalışma kâğıtlarında karikatür için kullandıkları kavramlar belirlenerek, cinsiyetlerine göre cevaplarında ön ve son uygulama arasındaki farklar ortaya konulmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada bulgular, öğrencilerin karikatürde gördükleri, karikatürde temsil edilen semboller, öğrencilerin karikatür hakkında düşündükleri ve karikatürün devamını getirirken kullandıkları kavramlar biçiminde oluşturulan dört başlıkta sunulmuştur.

Tablo 1. Ön Uygulamada Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri	Doğru	4	2
	Kısmen Doğru	6	6
	Yanlış	2	3
	Kısmen İlgili	1	1
	İlgisiz	0	2
	Toplam	13	14

Tablo 2. Son Uygulamada Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri	Doğru	9	7
	Kısmen Doğru	3	5
	Yanlış	0	0
	Kısmen İlgili	1	2
	İlgisiz	0	0
	Toplam	13	14

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin uygulamadan önceki cevaplarında karikatürleri çok iyi tanıyamadıkları görülmektedir. 27 öğrenciden altısı karikatürü iyi tanımlamış, 12'si kısmen doğru tanımlamıştır. Uygulama öncesi çalışma kâğıdındaki karikatürü kız öğrenciler erkek öğrencilere göre kısmen daha iyi tanımışlardır.

Tablo 2 incelendiğinde uygulama sonrası öğrenci cevaplarında 27 öğrenciden 16'sının karikatürü iyi tanımladığı, sekiz tanesinin kısmen doğru tanımladığı görülmektedir. Tablo 2'ye göre karikatürü tanımlama konusunda kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha başarılı olmuştur.

Tablo 1 ve 2 bir arada incelendiğinde karikatür çalışma kâğıdı kullanılarak yapılan etkinliklerin öğrencilerin karikatürü betimlemesi konusundaki becerilerini artırdığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Ön Uygulamada Karikatürde Temsil Edilen Semboller

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Karikatürde Temsil Edilen Semboller	Bilgisayar-Balık	6	5
	Bilgisayar-Teknoloji	1	7
	Bilgisayar-Deniz	3	1
	Adam-Köle	3	1
	Toplam	13	14

Tablo 3'e göre öğrencilerin çoğunluğu karikatürde temsil edilen semboller arasında bilgisayar ve balık sembollerini öne çıkarmıştır.

Tablo 4. Son Uygulamada Karikatürde Temsil Edilen Semboller

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Karikatürde Temsil Edilen Semboller	Bilgisayar-Balık	2	2
	Bilgisayar-Teknoloji	1	4
	Bilgisayar-Deniz	3	4
	Adam-Köle	2	1
	Adam-Sanallık	1	2
	Bilgisayar-Boş vakit	1	1
	Deniz-Çöl	3	0
	Toplam	13	14

Tablo 3 ve 4 bir arada incelendiğinde öğrencilerin uygulama sonrası oluşturdukları sembollerin uygulama öncesi oluşturdukları sembollerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum uygulama sonrası yapılan analizlerin daha nitelikli olduğunun ve yaratıcı düşünmenin geliştirildiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Tablo 4’te kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha farklı semboller ortaya koydukları görülmektedir.

Tablo 5. Ön Uygulamada Öğrencilerin Karikatür Hakkında Düşündükleri

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Öğrencilerin Karikatürde Düşündükleri	Teknolojinin Olumsuzluğu	7	6
	Sanal Dünya	3	4
	Kirlenen Dünya ve Teknoloji	2	1
	Bağımlılık	1	3
	Toplam	13	14

Tablo 6. Son Uygulamada Öğrencilerin Karikatür Hakkında Düşündükleri

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Öğrencilerin Karikatürde Düşündükleri	Teknolojinin Olumsuzluğu	2	4
	Sanal Dünya	3	4
	Kirlenen Dünya ve Teknoloji	2	1
	Bağımlılık	0	2
	Küreselleşen Dünya	3	2
	Sessizlik	1	0
	Tembel Toplum	2	1
	Toplam	13	14

Tablo 5 ve 6 incelendiğinde öğrencilerin uygulama sonrası çalışma kâğıdında uygulama öncesine göre daha farklı görüşler sundukları görülmektedir. Uygulama öncesinde öğrencilerin çoğunluğu karikatürdeki duruma teknolojinin olumsuz getirileri olarak bakarken, uygulama sonrasında daha yaratıcı fikirler ortaya koymuşlardır.

Tablo 7. Ön Uygulamada Öğrencilerin Karikatürün Devamı İçin Kullandıkları Kavramlar

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
	Mutlu Bir İnsan	4	3
	Balık Tutmuş İnsan	4	5
Karikatürün Devamı İçin	Sanal İnsanların Olması	3	1
Kullandıkları Kavramlar	Bilgisayar Yerine Yazıcı	0	2
	Kitap Okuyan Adam	2	0
	İki Bilgisayar	0	1
	Toplam	13	14

Tablo 8. Son Uygulamada Öğrencilerin Karikatürün Devamı İçin Kullandıkları Kavramlar

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
	Robot Devri	3	4
	Dünya Laptopu Tutarken	2	1
Karikatürün Devamı İçin	Sanal İnsanların Olması	2	4
Kullandıkları Kavramlar	Bilgisayarın Kitaba Dönüşmesi	2	1
	Bilgisayar Adamı Tutarken	1	2
	Denizin Bilgisayarda da Olmaması	2	1
		1	0
	Karanlık Dünya	13	14
	Toplam		

Tablo 7 ve 8 incelendiğinde öğrencilerin uygulama sonrasındaki cevaplarının uygulama öncesine göre daha farklı ve yaratıcı olduğu gözlenmektedir. Ayrıca kız öğrencilerin açıklama kısmında daha yaratıcı oldukları görülmüştür. Öğrencilerin karikatürün devamında nasıl bir karikatür çizmek istediklerini belirttikleri uygulama sonrası cevaplarından bazıları şunlardır:

“Tam tersi olarak bilgisayar adamı oltasına düşürmüş olarak çizerdim. Denizin çok uzaklarında ise yani kıyıda o adam gibi insanlar ama o adama çok uzaktalar.”

“Her şeyin elektronik olup artık insanların devri bitip robotların devri başlaması.”

“Artık sanal insanlar çizebilirdim yani durum böyle devam ederse.”

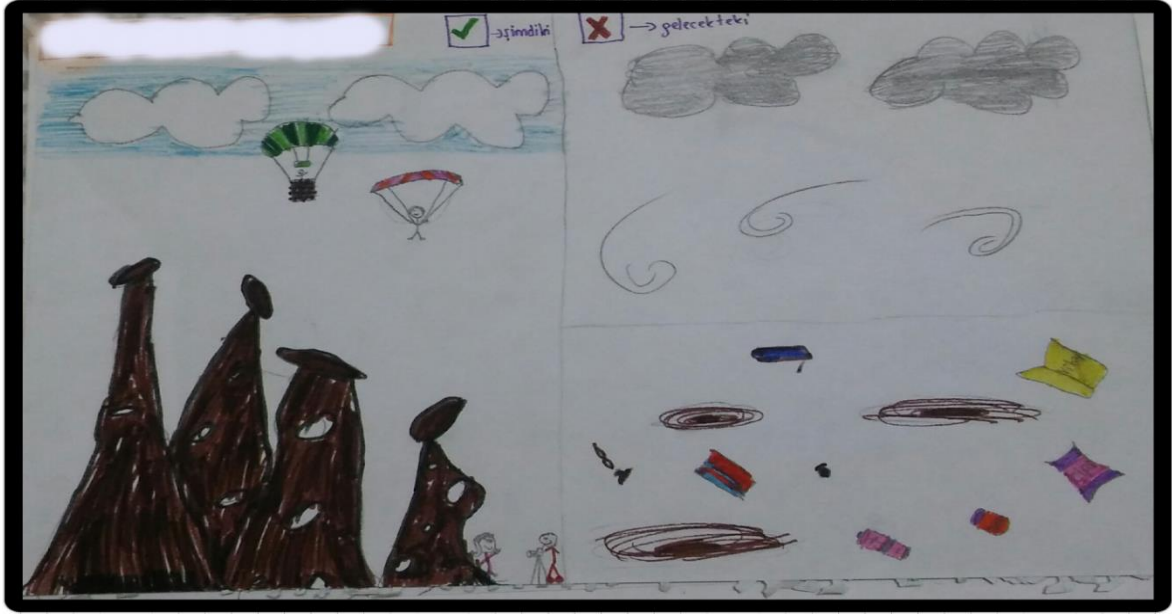
“Sanal bir balığın bilgisayardan çıktığını adamın ona şaşkın baktığını çizerdim.”

“Ben bu karikatürü şöyle devam ettirirdim: Ağaçların suyunu tüketip etraftaki her şeyi karanlık yapardım.”

Öğrencilerin Çizdikleri Karikatürler ve Çizdikleri Karikatür Hakkındaki Düşünceleri

Araştırmada gönüllü öğrenciler uygulamadaki konulardan istedikleri bir konuyla ilgili uygulama sonunda karikatür çizmişlerdir. Daha sonra çizdikleri bu karikatürleri niçin çizdiklerini birinci araştırmacının sohbet tarzında yaptığı görüşmelerde dile getirmişlerdir. Karikatür çiziminde de kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha istekli davranmışlardır.

Ö. 1'in çizdiği karikatür

Ö.1 yukarıdaki karikatürü çizmiştir. Karikatürlerle ders anlatımının çok eğlenceli olduğunu hayal gücünü geliştirdiği dile getirmiştir. Niye böyle bir karikatür çizdiği ile ilgili şunları söylemiştir:

“Seçtiğim konu hayatımızda neler değişiyor. Dünyamız her gün daha kötü oluyor. Bunu sürekli düşündüm. Gelecekte bizi ne bekliyor. Geçen sene Kapadokya'ya gittim. Çok güzel bir yer. Ama gelecekte her yer çöp olacak gibime geliyor. Bu yüzden böyle bir karikatür çizdim. Böyle bir şey yapmak benim için eğlenceliydi. Daha çok karikatür çizmeyi deneyeceğim.”

Ö. 2'nin çizdiği karikatür

Ö.2 karikatürü çizerken zorlanmadığını, resim çizmeyi de çok sevdiğini dile getirmiştir. Ama karikatürde istediklerini daha güzel bir şekilde dile getirdiğini söylemiştir. Bu öğrenci de hayatımızda nelerin değişeceği konusunda karikatür çizmeyi tercih etmiştir. Niye böyle bir karikatür çizdiğini ise şu şekilde dile getirmiştir:

“Herkes gelecekte çöl olacağını düşünüyor ama bence her yer suyla dolu olacak. Çünkü dünyanın her yeri su değil mi?(Biraz düşündü ve karikatüre baktı.) Bakın burada suyu döken bir insan. Çevreyi kirleten insan olduğu için temizlemesi gerekende o değil mi? Birbirimize bile zarar veriyoruz.”

Ö. 3'ün çizdiği karikatür

Ö.3 daha önce araştırmacı tarafından uygulama esnasında kullanılan bir karikatürün devamı niteliğinde bir karikatür çizmeyi tercih etmiştir. İnsanların gezilecek yerleri sürekli tükettiğini karikatürün çok güzel anlattığını bunun için yapılması gerekeni kendi çizdiği karikatürde göstermek istediğini söylemiştir. Ö.3 karikatür için şunları söylemiştir:

“Karikatürdeki G harfi düşüyor. G harfi düştüğünde insanların bu yerleri ezdiği görülüyor. Yani karikatürü çizen öyle düşünmüş. Bende bir araya gelerek bunu düzeltebiliriz diye düşündüm. Böylece hiçbir yer yok olmaz. Arkadaşlarımı bana yardım ederken çizdim. Hep bir arada bunu düzelttik. Dünya daha güzel olsun.”

Ö. 4’ün çizdiği karikatür

Ö.4 karikatürü çizerken teknolojinin esiri olan insanları düşündüğünü söylemiştir. Arkadaşlarının bile telefonu olduğunu dile getirmiştir. Sadece yemekte herkesin bir arada olduğunu söylemiş ve bunun yanlışlığını anlatmıştır. Öğrenci kendini de eleştirdiğini söylemiştir. Ö.4 karikatür için şunları söylemiştir:

“Herkes teknolojinin esiri olmuş. Odadan odaya mesaj çekiyoruz. Tembelde olduk. Yani öğretmenim ben öyleyim. Yani burada kendimi çizdim sayılır. (Gülüyor) Hayal gücümü kendimi eleştirerek kullandım. Bundan sonra karikatür çizerken daha çok düşüneceğim.”

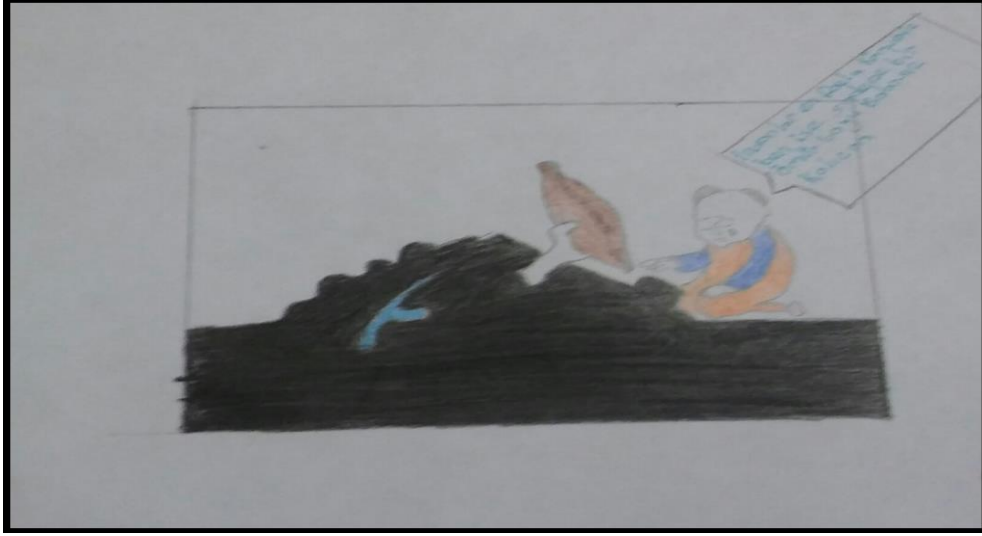
Ö. 5'in çizdiği karikatür

Ö.5 teknolojinin hayatımızda ne kadar yer kapladığını belirten bir karikatür çizmiştir. Karikatürü çizmeden önce çok düşündüğünü dile getirmiştir. Büyüklerinden eskiden olan şeyleri çok dinlediğini ama şimdi çok farklı olduğunu söylemiştir. Ö.5 karikatür için şunları söylemiştir:

“Öğretmenim bakın burada bebek anne ben seni çaldırırım diyo o da telefonum nerde diyo. Her şey çok normal. Anne bebeğinin telefonu olmasına şaşırımıyo. Bakın gülüyo. Artık bebek bile biliyo telefon kullanmayı. Radyasyon onu çok etkiliyordur. Ama annesi aldırımıyor ki. Kitaplarda olmaz gelecekte. Biz hep telefondan, bilgisayardan bakarız. Bende eleştirmek için çizdim bunu öğretmenim.”

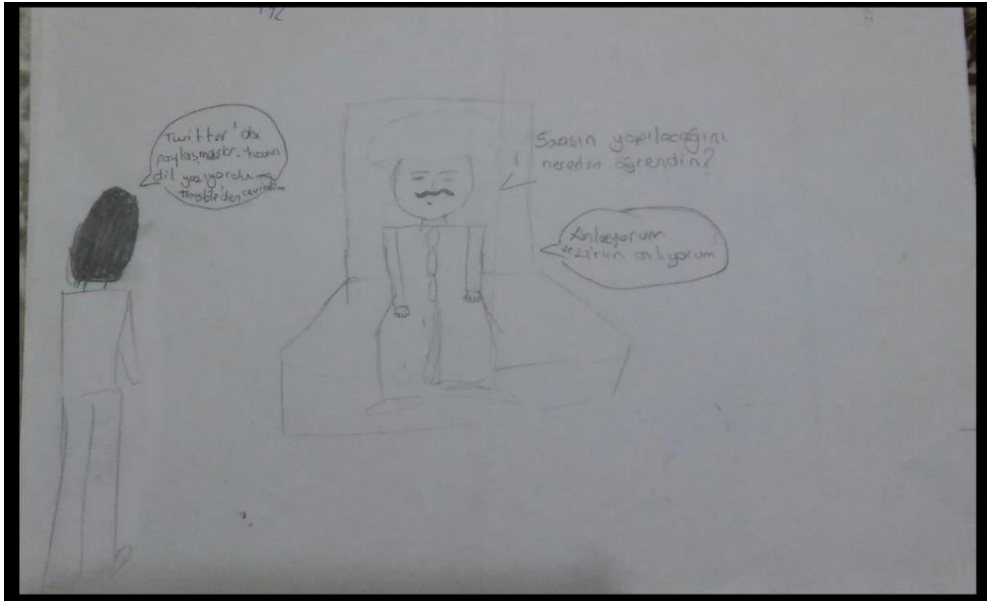
Ö. 6'nın çizdiği karikatür

Ö.6 karikatürü çizerken haberlerde olanlardan etkilendiğini böyle bir karikatür çizmek istediğini dile getirmiştir. Karikatür çizmenin kendisini iyi hissettirdiğini, hayalinde çok değişik karikatürler canlandırdığını da söylemiştir. Çizdiği karikatür için şunları söylemiştir:

“Haberleri izlediğimde çok üzuldüm. Aslında konu dışında ama siz bizle dersleri karikatürle işleyince aklıma o gün geldi. Zaten ilk ben verdim size öğretmenim. Çocuklar üzülsün. Babasız kalsın artık. Size başka zaman da karikatür çizip versem olur mu? Ben çok güzel şeyler düşünüyorum.”

Ö. 7'nin çizdiği karikatür

Ö.7, karikatürlerle çok ilgilendiğini çok fazla dile getirmiştir. Birinci araştırmacıya çizdiği resimleri de göstermiştir. Teknolojinin eskiden de bu kadar ilerlemiş olduğunu hayal ederek böyle bir karikatür çizmeye karar verdiğini söylemiştir. Öğrenci karikatür için şunları dile getirmiştir:

“Öğretmenim padişahlarda böyle bir teknoloji olsa daha çok yer fethetmezler mi? Bence ederler. Hemen her yerden bilgi alırlar. Hem atla da gitmeye gerek yok. Hem komik hem de düşündürücü bir karikatür çizdim. Siz bize sürekli karikatürlerde soru soruyordunuz ya. Bir de karikatür eğlendirirken düşündürür demiştiniz. Şimdi karikatürist benim ve istediğimi çizmekte özgürüm. Ben de böyle yaptım. Teknoloji aslında önemli bir şey. Bunu anlatmak istedim.”

Öğrencilerin çizdikleri karikatürlerde ve yapılan görüşmelerde öğrencilerin çevrelerine karşı duyarlılıklarını yaratıcı bir şekilde ortaya koyabildikleri görülmüştür. Öğrencilerin yaratıcılıklarını ortaya çıkarmak için karikatürü kullanmaları onlar için eğlenceli olmuştur. Görüşmelerde ve gözlemlerde öğrencilerin memnuniyeti görülmüştür. Öğrenciler karikatürlerle ilgili araştırmacıya uygulama sonundaki görüşmelerde çok farklı sorular da sormuşlardır. Ayrıca kız öğrenciler bu konuda erkek öğrencilere göre daha istekli görünmüştür.

Araştırmamızda uygulanan çalışma kâğıtları, öğrencilere çizdirilen karikatürler, öğrencilerle yapılan görüşmeler ve araştırma boyunca yapılan gözlemler sonucunda Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımı yaratıcı düşünme becerisinin kazandırılmasında katkı sağlayacağı görülmüştür.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının yaratıcı düşünme becerilerine etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada öğrencilerin uygulama öncesi ve sonrası cevapladıkları çalışma kâğıtları, çizdikleri karikatürler, yapılan görüşmeler ve sınıfta yapılan gözlemler sonucunda elde edilen bulgular sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Seçgin vd. (2010); Sidekli vd., (2014) çalışmalarında karikatür destekli eğitimin olumlu etkilerini ortaya koymuşlardır. Bu sonuçlar araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Araştırmanın bulguları Ersoy ve Türkkan'ın (2010) çalışmalarında ortaya koydukları öğrencilerin karikatür çizmelerinin sorunlar üzerinde yaratıcı ve eleştirel düşüncelerini geliştirmeleri açısından etkili olduğu sonucuyla da uyum arz etmektedir.

Çalışmada öğrencilerin karikatürle ders işlediklerinde daha aktif oldukları ve derslere daha ilgi ve merakla katıldıkları görülmüştür. Aktürk, Yazıcı ve Bulut (2013) çalışmalarında karikatür kullanımının öğrencileri daha aktif hale getirdiğini belirtmişlerdir. Bu durum araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Araştırmanın sonuçları Palaz'ın (2010) çalışmasında dile getirdiği öğrencilere karikatür çizdirmenin onlara yeni bir bakış açısı kazandıracağı bulgusuyla da uyumludur.

Araştırmada ulaşılan karikatürün yaratıcı düşünmeye olumlu etkisi sonucu Kuyubaşioğlu'nun (2009) çalışmasını da destekler niteliktedir.

Öneriler

Çalışmada elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi için karikatürler analitik bir şekilde okunmalıdır.
- Karikatürün analitik bir şekilde kullanımı için öğretmen etkili bir sınıf yönetimi uygulamalıdır.
- Karikatürlerin analizi konusunda öğrenciler sürekli aktif olmalı ve zihin açıcı sorularla bilgiye ve yoruma ulaşılmalıdır.
- Öğrencilere karikatür çizdirmek üst düzey düşünme becerilerini geliştirmede efektif bir yol olacaktır.
- Karikatür çizmek, farklı öğrenme hız, beceri ve stillerine sahip öğrenciler için duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade etme fırsatı sağlayacaktır.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan karikatürler analiz edilebilecek boyutlarda olmalıdır.
- Karikatürün diğer görsel kanıtlar kadar güçlü ve farklılığı olan bir kaynak olduğu unutulmamalıdır.
- Karikatürlerin analizinde tek doğru cevabı olan sorular yerine farklı düşünceleri ortaya çıkarabilecek sorular tercih edilmelidir.
- Karikatür kalıp yargıları yıkabilecek bir materyal olarak kullanılmalıdır.
- Karikatürün birinci elden kaynak olarak kullanılabileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Akbaba, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretiminde görsel materyallerin kullanımı. İçinde M. Safran (Ed.), *sosyal bilgiler öğretimi* (ss.284-319), Ankara: Pegem.

- Akbulut, G. (2004). Coğrafya öğretimi ve yaratıcı düşünce. *Cumhuriyet üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 28(2), 215-223.
- Akengin, H. ve İbrahimoglu, Z. (2010). Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına ve derse ilişkin görüşlerine etkisi. *Ondokuz Mayıs üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 29(2), 1-19.
- Aktürk, V., Yazıcı, H. ve Bulut, R. (2013). Sosyal bilgiler dersinde animasyon ve dijital harita kullanımının öğrencilerin mekân algılama becerilerine yönelik etkileri. *Marmara coğrafya dergisi*, 28, 1-17.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Çelik, E.A. (2015). 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanımı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, Aydın.
- Emir, S. (2001). *Sosyal bilgiler öğretiminde yaratıcı düşünmenin erişiyeye ve kalıcılığa etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, T. ve Yiğit, Ö. (2008). Sosyal bilgiler dersinde uygulanan öyküleştirme yönteminin ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeylerine etkisi, *Ç.Ü. sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 17(3), 399-416.
- Erdoğan, Y. (2006). Yaratıcılık ile öğretmen davranışları ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. *Elektronik sosyal bilimler dergisi*, 5(17), 95-106.
- Ersoy, A.F. ve Türkkan, B. (2010). İlköğretim öğrencilerinin çizdikleri karikatürlere yansıttıkları sosyal ve çevresel sorunların incelenmesi. *Eğitim ve bilim dergisi*, 35(156), 97-109.
- Ersoy, A. (2010). İlköğretimde değer kazanımlarının incelenmesinde karikatür kullanımı: dayanışma değeri örneği. *Ondokuz mayıs üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 29 (2), 79-103.
- Köseoğlu, M. (2009). *Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının eleştirel düşünmeye etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, Tokat.

- Kuyubaşoğlu, B. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler dersinde yaratıcı düşünme becerilerinin kazandırılması ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, Mersin.
- Oruç, Ş. (2006). *Sosyal bilgiler öğretiminde mizah*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü, Ankara.
- Özerbaş, M. A. (2011). Yaratıcı düşünme öğrenme ortamının akademik başarı ve bilgilerin kalıcılığa etkisi. *Gazi eğitim fakültesi dergisi*, 31(3), 675-705.
- Özşahin, E. (2009). Karikatürlerle coğrafya öğretimi. *Marmara coğrafya dergisi*, 20, 101-122.
- Palaz, T. (2010). *İlköğretim 8. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersinde karikatür kullanımının öğrenci başarısına ve derse karşı tutumuna etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü, Ankara.
- Seçgin, F., Yalvaç, G. ve Çetin, T. (2010). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin karikatürler aracılığıyla çevre sorunlarına ilişkin algıları. *International conference on new trends in education and their implications*, <http://www.iconte.org/pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Sidekli, S., Er, H., Yavaşer, R. ve Aydın, E. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde alternatif bir yöntem: karikatür. *Uluslararası Türk eğitim bilimleri dergisi*, 2(2), 151- 163.
- Taşpınar, M. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Data.
- TDK (2011). *Türkçe sözlük* (11.Baskı). Ankara: TDK.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yüksel, İ. ve Adıgüzel, A. (2012). Değer eğitiminde karikatür kullanımı: İlköğretim öğrencilerinin şefkat ve merhamet değer algılarının belirlenmesi. *International journal of social science*, 5(3), 301-311.